

Mõjude, riskide ja võimaluste (IRO) hindamise metoodika ja näited

LISA A. Hanke tehniline kirjeldus.

1. Valdkondlik taust ja uurimisprobleem

Euroopa äriühingute kestlikkusaruandluse direktiiv (*Corporate Sustainability Reporting Directive*, CSRD), mille osaks on kestlikkusaruandluse standardid (*European Sustainability Reporting Tool*, ESRS), tuleb liikmesriikide seadusandlusesse üle võtta hiljemalt 06.07.2024. Kestlikkusteabe avaldamise surve mõjutab ka väikeseid ja keskmise suurusega ettevõtteid (VKE), kellelt küsivad kestlikkusteavet pangad, äripartnerid, investorid ja kliendid.

Rahandusministeerium osaleb Interregi Läänemere piirkonna projektis „Sustainability Reporting Tool“, mille eesmärgiks on luua ettevõtjatele kestlikkusaruandluse reeglistikku põhjendav ja sellest arusaamist toetav veebipõhine tööriist. Tööriist aitab ESRS nõuetes orienteeruda, võimaldab ettevõtjatel teha ära esmane hindamine, millised teemad/ kestlikkusaspektid (ingl k *topics/sub-topics/sustainability matters*) võivad ettevõtja jaoks osutada oluliseks, milliseid andmeid ettevõtjal on vaja koguda ja miks ning millised protsessid on vaja selle selguseni jõudmiseks läbida.

Projekti metoodika tööühm on välja töötamas üht võimalikku kahese olulisuse hindamise (Double Materiality Assessment, DMA) veebipõhist tööriista, tutvustamaks ettevõtetele ESRS standardeid ja hõlbustamaks nende rakendamist kestlikkusaruande koostamisel. Kahese olulisuse hindamine on oluliste kestlikkusaspektide tuvastamine nii mõju- kui ka finantsolulisusest tulenevalt.

25.12.2023 jõustusid kestlikkusaruandluse standardid suurettevõtjatele. Euroopa finantsaruandluse nõuanderühm (EFRAG) on välja töötamas standardeid ka börsil noteeritud VKE-dele (LSME e *ESRS for listed-SME*) ning vabatahtlikult kestlikkusaruannet koostavatele VKE-dele (VSME e *voluntary standards for non-listed SMEs*). Nimetatud eelnõud on avatud konsultatsiooniks EFRAGi veebisaidil.

Kuna ESRS LSME ja VSME on alles töös, põhineb arendatava veebipõhise töövahendi DMA tööriist suurettevõtete ESRS-il. Kuna eeldatavalt lisatakse DMA komponent ka nii LSME kui VSME struktuuri, kohaldub DMA protseduur kõigile ettevõtjatele, kes kas kohustuslikult või vabatahtlikult kestlikkusteavet avaldavad.

Interreg projekti meeskonna poolt loodavas tööriistas on DMA jagatud järgmisteks etappideks:

- (1) asjakohaste sidusrühmade tuvastamine (sh millised on ettevõtte oluliseimad mõjud ja seotud sidusrühmad väärtusahelas) st. tegevuse tulemusena ettevõtte mõistab oma olulisi sidusrühmi ning keskendub järgmistes etappides vaid neile;
- (2) hindamist vajavate kestlikkusaspektide määratlemine (suunavad küsimused, mille põhjal ettevõtte tuvastab, kas ESRS 1 Lisas A toodud kestlikkusteema või sellega seotud alateema või ala-alateema võib olla ettevõttele asjakohane) st. tegevuse tulemusena tekib ettevõttele nimekiri kestlikkusteemadest, mis on eeldatavalt olulised ettevõttele ja tema väärtusahelale;
- (3) **kasutaja eelmises etapis antud vastuste põhjal määratletud kestlikkusaspektidega seotud mõjude, riskide ja võimaluste (IRO) detailne hindamine st. tegevuse tulemusena tekivad kestlikkusteaspektide IRO skoorid, mis teisendatakse kestlikkusaspektid skooriks;**
- (4) **hinnatud kestlikkusaspektide järjestamine olulisuse järgi ja olulisuse lävendi määramise põhimõtted st. ettevõtja teab mis on tema olulised kestlikkusaspektid;**
- (5) soovitusel ettevõtte strateegia ja aruandluse täiendamiseks olulisi kestlikkusaspekte silmas pidades.

Interreg projekti tööühm on ette valmistamas veebipõhist tööriista kõigi nimetatud etappide läbiviimiseks, kuid **tellitava töö fookuses on DMA tööriista kolmanda ja neljanda etapi läbiviimiseks vajaliku metoodika parendatud ja täpsustatud versiooni välja töötamine.**

2. Hanke eesmärgid, uurimisküsimused ja ootus väljundile

Hanke eesmärk on saada parendatud (eelkõige väikese ja keskmise suurusega ettevõtetele e. VKE-dele suunatud) metoodika kestlikkusaspektidega seotud mõjude, riskide ja võimaluste (IRO) hindamiseks, hindamise näited ning selgelt kirjeldatud hindamispõhimõtted.

Töö jaguneb eelduslikult järgmisteks osadeks:

OSA 1: Kasutaja kogemuste ja vajaduste analüüs.

Loodava tööriista metoodika peab olema kasutajasõbralik ning lähtuma kasutaja vajadustest, mistõttu tuleb uuringuga analüüsida kasutajate kogemusi ja vajadusi. Tööriista kasutajateks on eelkõige väike- ja keskmise suurusega ettevõtjad – DMA läbiviija ja kestlikkusaruandluse koostaja on tõenäoliselt VKE kvaliteedijuht, finantsjuht, raamatupidaja, keskkonnajuht, innovatsioonijuht vms.

Uurimisküsimused:

- 1) Millised on kasutajate senised kogemused seoses riskihindamise praktikatega? Kuidas lihtsamini siduda kestlikkusaspektide ja nende olulisuse hindamist riskihindamise levinud praktikatega?
- 2) Millised on kasutajate vajadused ja ootused IRO hindamise tööriista funktsionaalsuse ja tehniliste nõuete osas?

OSA 2: Kestlikkusaspektidega seotud mõjude, riskide ja võimaluste (IRO) hindamise täpsustatud metoodika väljatöötamine ja hindamise näited.

Lua lahendus, mis peab aitama tööriista kasutajal välja arvutada mõju olulisuse ja finantsolulisuse skoor igale loetelus olevale kestlikkusaspektile.

Mõjust tuleneva olulisuse ja finantsolulisuse hindamise mehhanism töötatakse välja ESRS 1 toodud põhimõtteid ja reegleid arvestades (LISA 1). LISAs 1 on toodud ESRS 1 kohane mõju- ja finantsolulisuse hindamise metoodika, mis tuleb võtta kasutajavajadustega arvestavate hindamistabelite aluseks ja luua nende alusel tööriistas kasutatavad:

- mõju olulisuse hindamise tabel.
- finantsolulisuse hindamise tabel.

Täiendamist vajab ESRS standarditest tuletatud riskide klassifitseerimise süsteem (esitatud Lisas 2, rohelisega on märgitud ESRS-põhine, roosaga töö tellija tõlgendus ESRS põhjal).

Kasutaja vajadusi ja ESRS nõudeid ja näiteid silmas pidades tuleb luua IRO-de loetlemist hõlbustav riskide klassifikatsioonisüsteem ja näitlik nimekiri IRO-dest (mõjud, riskid, võimalused), millest kasutaja saaks DMA protsessi läbi viies lähtuda.

Uurimisküsimused:

- i. Milline on mõjude, riskide ja võimaluste optimaalne klassifitseerimissüsteem ESRS eeskujul iga ESRS teema kohta (vt LISA 2)? LISAs 2 toodud klassifitseerimissüsteemi (rohelisega markeeritud osa) muutmist tuleb töö teostajal tellijale veenvalt põhjendada. Klassifitseerimissüsteemi eesmärk on aidata tööriista kasutajatel jõuda enda ettevõtte spetsiifiliste sündmusteni, mida ei ole tüüpvalikus (uurimisküsimus ii). Tööriista kasutajamugavuse seisukohast aga mitmetasandiline IRO alamtüüpide väljatoomine, on ebamugav. Milline võiks olla tasakaal mõlema eesmärgi saavutamiseks?

ii. Millised on iga mõju, riski ja/või võimaluse tüübiga vastavuses olevad näited ehk sündmused (ingl k *events*), eeldatavalt 2 kuni 20 sündmust iga tüübi kohta. Hanke LISA 3 loetleb ESRS teemastandardites näitena toodud sündmusi, mida töö teostajal tuleb täiendada.

iii. Millised on arvutusvalemitega varustatud hindamismudelid:

- 1) mõju olulisuse hindamise mudel ja
- 2) finantsolulisuse hindamise mudel ning
- 3) näitlikustatud IRO hindamine vabalt valitud ESRS 1 AR:16-s loetletud E teema või alateema, S teema või alateema ja G teema või alateema kohta (**kokku kolm näidet**). Näited peavad IRO hindamise protsessi kirjeldama ja kasutajat silmas pidades ka selgitama.

Osa 2 teostamise aluseks olevad materjalid:

LISA 1 Tabelid 1–5 on suunavaks raamistikuks, mida töö teostaja peab edasi arendama kasutajale mugavaks arvutusvalemitega varustatud mõju hindamise Exceli tabeliks. Iga komponendi kohta peab tööriistas jääma arutlusteksti väli, kuhu kasutaja saab lisada kvalitatiivset ja/või kvantitatiivset teavet komponendi hindamise toetamiseks.

LISA 1 Tabelid 6–9 on suunavaks raamistikuks, mida töö teostaja peab edasi arendama kasutajale mugavaks arvutusvalemitega varustatud finantsolulisuse hindamise Exceli tabeliks. Iga komponendi kohta peab tööriistas jääma arutlusteksti väli, kuhu kasutaja saab lisada kvalitatiivset ja/või kvantitatiivset teavet komponendi hindamise toetamiseks.

Ootused 2. osa töö väljundile:

- 1) Töö teostaja pakub täpse valemi ja selle tehnoloogiliseks rakendamiseks sobiva kirjelduse positiivsete ja negatiivsete ning võimalike ja tegelike mõjude, riskide ja võimaluste hindamiseks. Valemi peab sisaldama juhendeid:
- 2) kuidas koondada teema/alateema/alateema alateema positiivseid ja negatiivseid mõjusid ja riske/võimalusi (nt. kui sama alateema raames on tuvastatud nii oluline negatiivne kui ka oluline positiivne mõju).
- 3) kuidas ühendada IRO-sid sama teema/alateema/alateema alateema piires, kui on saadud mitu eri tugevusega IRO skoori (nt sama alateema piires on tuvastatud üks oluline, üks kaalukas ja üks märgatav mõju).
- 4) kuidas tegelik ja potentsiaalne IRO ning erineva ajahorisondiga (lühiajaline, keskmine, pikaajaline) IRO mõjutavad hindamismehhanismi, et saada asjakohane nimekiri olulistest asjaoludest (nt tegelik lühiajaline kaalukas negatiivne mõju vs võimalik pikaajaline kaalukas negatiivne/positiivne mõju).
- 5) kas ja kuidas vajab tööriistas eraldi fookust ettevõtja enda tegevusest tulenevad IROd ja väärtusahela IROd nii arvutamisel kui visuaalsel kuvamisel.
- 6) E, S ja G teemade näitlik hindamine võib hõlmata ainult ühte alateemat või alateema alateemat, kuid peab käsitlema erinevaid asjakohaseid mõjusid, riske ja võimalusi ning kirjeldama protsessi arusaadavalt, sealhulgas kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete künniste kasutamist ning künnise põhjendamist (sh näidates künniste seadmiseks kasutatud ettevõtte sisemisi või väliseid teabeallikaid). Näited olgu (fiktivse) keskmise suurusega IT-sektori ettevõtte kohta. Lisada tuleb ettevõtte põhitegevuse lühikirjeldus. Ettevõtte tegevus või väärtusahela kahes esimeses ringis (*Tier 1, Tier 2*) toimuv tegevus peaks hõlmama mingeid probleeme (nt suur energiatarbimine, uleujutusosalal asuv tootmine vms).

- 7) Mõju näited peavad hõlmama iga teema positiivset ja negatiivset mõju. Näites kirjeldatakse, kuidas määrata taseme, ulatuse, pöördumatuse ja tõenäosuse punktisumma, kuidas seda ESRS-kohases kestlikkusaruandes põhjendada ning milline realistlik kvantitatiivne ja kvalitatiivne teave on selle kohta saadaval (vajadusel määratleda teabe uuendamise vajadus).
- 8) Riskide ja võimaluste näide sisaldab riske ja võimalusi iga teema kohta. Näide hõlmab nii mõjust kui sõltuvusest tulenevaid riske ja võimalusi ning selgitust, et kuidas sõltuvuste kaardistust teha, mida standard ei nõua, küll aga nõuab sõltuvusest tulenevalte riskide ja võimaluste hindamist.. Näites kirjeldatakse, kuidas määrata võimaliku suurusjärgu ja tõenäosuse punktisumma, kuidas seda aruandes põhjendada ning milline realistlik kvantitatiivne ja kvalitatiivne teave on selle kohta kättesaadav (vajadusel määratleda teabe uuendamise vajadus).
- 9) Kuna ESRS 1 Lisa A, AR.16 ei kajasta kõiki võimalikke kestlikkusaspekte, peaks näitena toodud ettevõtte mõju olulisuse hindamisse lisama ka muid mõjutatud sidusrühmadele ja (fiktiivse ettevõtte) kestlikkusaruande kasutajatele tähtsaid ettevõttespetsiifilisi kestlikkusaspekte. Töö teostaja lisab ESRS 1 AR:16-s loetletud kestlikkusaspektidele näiteid sellistest aspektidest, mida loetelus ei ole, kuid mis võivad olla ettevõttespetsiifiliselt siiski olulised.

Ettevõtjatele välja töötatava tööriista meetoodika pakub struktureeritud lähenemise olulisuse hindamiseks. See ei saa pakkuda kasutajale kestlikkuskonsultandiga samaväärset teadmist ja tuge, **kuid peaks siiski näitama ettevõttele DMA kontseptsiooni tuuma ja liikumise suunda.**

Hinnatud IRO-d saavad **sisendiks tööriista järgmisele etapile** (tööriistas DMA 4. etapp), kus kestlikkusaspektid seatakse hindamiskooriga alusel pingeritta ja kasutajal on võimalik määrata olulisuse lävendi põhimõtted.

OSA 3: Hinnatud kestlikkusaspektide olulisuse järjestamise ja olulisuse lävendi määramise põhimõtete välja töötamine.

Mõjude, riskide ja võimaluste (IRO) hindamine tööriista protseduuri 3. etapis lõpeb tabeliga, kus igal IRO teemal on hinnang mõju olulisuse ja finantsolulisuse kohta ning võrdluskirjeldus (LISA 1.Tabelid 5 ja 9).

Oluliste kestlikkusaspektide reastamise (st. DMA veebipõhise tööriista 4. etapi) eesmärk on esitleda ettevõtte jaoks kõige olulisemad kestlikkusega seotud teemad, millega tuleks ettevõttel tegeleda ja mida lisada ettevõtte strateegiasse ja avalikustada aruandluses.

Uurimisküsimused:

- 1) Kuidas määratleda olulisuslävendit nii mõjust tuleneva olulisuse kui ka finantsolulisuse osas? Milliste põhimõtete alusel otsustada, kust läheb piir sekkumist vajavate kestlikkusaspektide ja täna veel tähelepanu mittevajavate aspektide vahel? Olulisuse lävend võib olla erinev nii mõjust tuleneva olulisuse kui ka finantsolulisuse osas, kuid see võib põhineda ka IRO hindamise käigus tehtud eeldustel (Korduma kippuvate küsimuste 10. näide, EFRAG Implementation Guidance 1 Materiality Assessment).
- 2) Kuidas visualiseerida tulemid nii, et soovitud ettevõtte strateegia ja aruandluse täiendamiseks olulisi kestlikkusaspekte silmas pidades oleks lihtsasti tuvastatavad?

OSA 4: Loodud tööriista meetoodika (DMA 3. ja 4. etapi) esmase versiooni testimine ja täiendamine.

Hankija ei määra ette, milline on töö lõplik väljund, parima lahenduseni jõutakse tööprotsessi jooksul valideerides vahetulemeid. Pakkuja esitab oma nägemuse valideerimisprotsessi meetoodikast ja kaasatavatest sihtrühmadest oma pakkumuses.

- 1) Loodud tööriista metoodika rakendatavuse testimine erinevate kasutajagruppide ja nende spetsiifiliste vajaduste lõikes. Testimise fookus täpsustatakse tellijaga.
- 2) Tööriista metoodika täiendamine ja kohandamine vastavalt testimise tagasisidele.
- 3) Ettepanekute tegemine tööriista metoodika jätkusuutlikkuse tagamiseks, sisulisteks ja tehnilisteks edasiarendusteks.

3. Uurimistöö meetodid, valim, sihtrühm

Analüüsiks peab pakkuja valima eelduslikult parimaid tulemusi andva uurimismetoodika, arvestades olemasolevaid ressursse, millega uurimisküsimustele vastata. Pakkuja esitab oma pakkumuses nägemuse uurimistöö kontseptsioonist, st kasutatavatest uurimismeetoditest, valimist ja analüüsitavatest sihtrühmadest.

Uuringu läbiviijale jäetakse vabadus täpsustada uurimismeetodeid, valimit, sihtrühmasid ja allikaid lähtuvalt tema nägemusest selle kohta, kuidas on kõige mõistlikum uurimisülesannet täita. Hankija näeb ette, et meetoodilisi valikuid saab täpsustada ka uurimise käigus, lähtudes lisanduvatest teadmistest valdkonna kohta.'

4. Töö (uuringu) tulemusel tellijale üleantav dokumentatsioon

- 1) Metoodikaraport IRO hindamismetoodika parendamise kohta, sh piirangute peatükk.
- 2) Ettevõtjale suunatud juhendmaterjal metoodika kasutamiseks eesti- ja inglise keeles.
- 3) Valminud meetoodilised materjalid (excelid, ankeedid vms)
- 4) Parendatud Lisa 1, Lisa 2 ja Lisa 3 tabelid.